

Vilja frihet motstå våldet

Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne
Trettionde årets verksamhet

Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne
Skrift nr 30
2026

Redaktör: Ulla Berglindh/Styrelsen

Omslagsillustration: Folke Lind
Grafisk formgivning: Nina Romanus

ISBN 978-91-992082-0-6
ISSN 1404-8159

Repro: Elisabeth Ottosson, Boab Tryckeri, Skärhamn
Tryckeri: Billes Tryckeri AB, Mölndal
2026

Denna skrift har varit möjlig att trycka tack vare ett generöst bidrag från Karl Otto Bonnier.

De fria fåglarna plöja sig väg genom rymden.
Många av dem nå kanske ej sitt fjärran mål.
Stor sak i det. De dö fria.
De likna icke de där som sträcka hals och kackla vid sitt mattråg och beskärma sig över ”galningarna”.
I sinom tid skola dessa sansade gröpätare slaktas och förtäras.
Det går så med de tama djuren.
De taga inga risker och de förlora alla chanser.

Ur Idag-artikeln ”De fria fåglarna”, GHT 9 oktober 1940

Innehåll

Förord 7
Anna Skarhed

MIKAEL ROMANUS in memoriam 11
Anna Skarhed, Ulla Berglindh, Monica Påhlsson & Maj-Britt Anckar

Varmt välkomna till Göteborgs universitet 13
Malin Broberg

Tystnaden är medlöperiets kännetecken 15
Jan Scherman

De största besluten är vi förbjudna att förstå 23
Håkan Lindgren

Pris för akademiska uppsatser 33

När tystnaden blir ett svek: En ny väg för undervisning om hedersnormer 35
Kristoffer Kirner ochNevin El Dakkak

Förtalsbrottet – en analys av balansgången mellan yttrandefrihet och personlig integritet 37
Nathalie Fathejalali

Mellan sanning och försoning: Europakonventionen, minneslagar och Nordirlands Troubles-lag 41
Lisa Kronestedt

From Fringe to Front Page: The Great Replacement Conspiracy Theory in Swedish New Media 43
Amanda Stenberg

Vad skulle Torgny Segerstedt ha skrivit IDAG? 45

IDAG 47
Jan Eliassson

IDAG 50
Göran Greider

IDAG 53
Ola Larsmo

IDAG 56
Monica Påhlsson

IDAG 58
Sverker Sörlin

IDAG 60
Björn Wiman

IDAG 62
Elisabeth Åsbrink

Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne 65

Vänföreningen till Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne 66

Stiftelsens och vänföreningens aktiviteter verksamhetsåret 2025 67

Frihetspennan 70

Segerstedtsföreläsningen 70

Frihetstonen 71

Gästprofessuren 72

Vänföreningens årsmötestalare 72

Förord

Detta är Stiftelsen Torgny Segerstedts Minnes 30e årsskrift. Den speglar stiftelsens verksamhet under 2025.

För trettio år sedan, år 1995, rasade kriget i det forna Jugoslavien och i juli 1995 skedde folkmordet i Srebrenica där 8 300 bosniska pojkar och män mördades.

Här i Sverige befann sig den svenska nynazismen och vit makt-rörelsen i en extremt aggressiv och expansiv fas. I mars 1995 knivhöggs en homosexuell man till döds i Västerås av en nynazist. I september knivmördades en flykting från Elfenbenskusten i Klippan av två unga nynazister. Och den 17 augusti 1995 mördades den 14 årige pojken John Hron vid Ingetorpssjön utanför Kode av ett gäng nynazister. Den växande nazismen och särskilt mordet på John Hron skapade en stark motreaktion som bland annat ledde till bildandet av organisationen EXPO som sedan dess granskat den extrema högern.

Det var mot den här bakgrunden som Monica Påhlsson och Mikael Romanus 50 år efter Torgny Segerstedts död, tog initiativet till bildandet av Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne. Stiftelsens högtidliga invigning gick av stapeln den 11 april 1996 och Torgnys dotter Ingrid Segerstedt Wiberg blev Stiftelsens första ordförande.

Idag, efter tre decennier, konstaterar vi att behovet av vår stiftelse är ännu mera akut än det var 1995. Dagens verklighet är ett samhällsklimat där demokratin och yttrandefriheten, också i vårt land, är satt under press på ett sätt och i en omfattning ingen av oss kunde föreställa sig för trettio år sedan. Stiftelsens ändamål är ett direkt

svar på det hotet. Vi vill stärka grundläggande demokratiska värden i form av tanke-, åsikts-, yttrande- och religionsfrihet och därigenom motverka sådana strömningar som undergräver dessa demokratiska värden vilket bland annat kommer till uttryck i förföljelse av oliktänkande, våldshandlingar och rasism.

Torgny Segerstedt använde, redan på 1930-talet och ända fram till sin död strax före krigsslutet 1945, sin skarpa penna för att beskriva och kritisera nazismen och dess följdverkningar. Under hans år som huvudredaktör för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning mellan 1917 och 1945 publicerades fler än 2 000 av hans berömda IDAG-artiklar där han utan att skona några makthavare kommenterade aktuella händelser och politiska skeenden.

Vi har frågat oss vad som 80 år efter andra världskrigets slut och Torgny Segerstedts död kunde vara ett tänkbart ämne för en IDAG-artikel. I denna jubileumsårsskrift får ni möjlighet att ta del av texter från några av dagens skarpa pennor.

Journalisten Håkan Lindgren höll, inbjuden av stiftelsen, ett anförande på bokmässan i september. I årsskriften har anförandet getts rubriken ”De största besluten är vi förbjudna att förstå”. En spännande och uppfordrande text i Segerstedts anda, riktad inte minst till dem som är satta att förvalta hans arv.

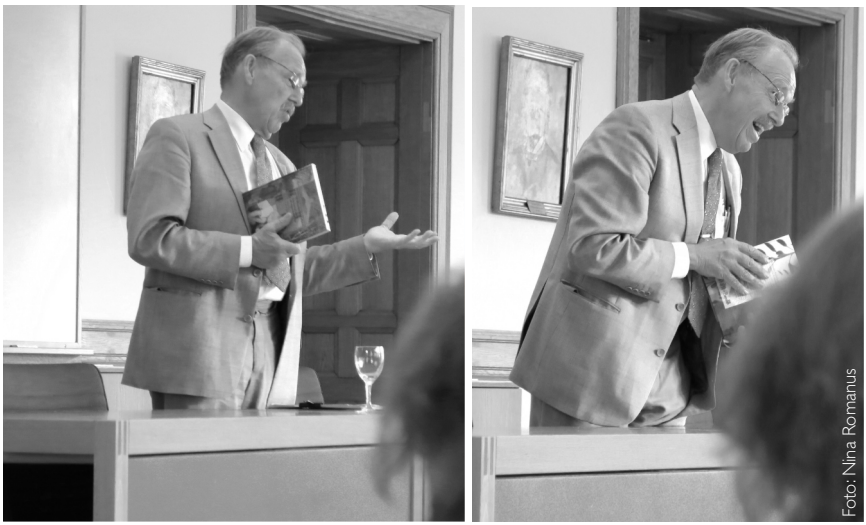
Den 30e Frihetspennan delades i november ut till journalisten Jan Scherman. I prismotiveringen betonade stiftelsen hans långa gärning som journalist och särskilt att han de senaste åren, inom ramen för sitt projekt ”Make Democracy Great Again”, som filmare, talare och skribent i Torgny Segerstedts anda, fört en allt ihärdigare kamp för den hotade demokratins fortlevnad. I årsskriften finner ni en text som utgår från hans anförande vid prisutdelningen. Också den uppfordrande. Vi har alla ett ansvar och måste alla bidra om vi vill behålla vårt öppna och demokratiska samhälle.

Detta är några av de bidrag vi bjuder på i vår jubileumsårsskrift. Vi hoppas de kommer att väcka tankar

och uppmuntra till fortsatta samtal. Läs själv och dela med dig. Alla goda krafter behövs för att vi ska kunna upprätthålla och utveckla de grundläggande demokratiska värden som idag blir ifrågasatta.

Anna Skarhed

Ordförande

Mikael Romanus i Torgny Segerstedtsalen Göteborgs universitet

MIKAEL ROMANUS
in memoriam
6 juni 1944 – 8 april 2026

Mikael Romanus har lämnat oss.
Karismatisk, kreativ, kunnig, med en bredd från vetenskap till hantverk – och med det goda initiativet att – tillsammans med Monica Påhlsson och Maj-Britt Anckar – starta ett upprop för en stiftelse till Torgny Segerstedts minne och i hans anda för nu trettio år sedan. Då var tidpunkten femtio år efter Segerstedts bortgång.

En stiftelse för yttrande- och tryckfrihet, för mod och civilkurage, för grundläggande demokratiska värden. Flera hundra donatorer möjliggjorde tillblivelsen och styrelsen utfördes arbetet.

Ingrid Segerstedt Wiberg var dess första ordförande, Mikael den andre, fram till 2015. Han var djupt engagerad i alla de uttrycksformer som kom att manifestera stiftelsens idé: Frihetspennan, Frihetstonen, föreläsningarna, samarbetet med Göteborgs universitet kring gästprofessorerna. Uppsatspriser, skolstipendier, bokmässedeltagande och norgeseminarier. Han var aktiv i bildandet av vänföreningen år 2000, och han var stolt över att i många år få introducera pristagarna i den sal i universitetets huvudbyggnad som nu sedan 2013 har namn efter Torgny Segerstedt.

Och icke att förglömma: Mikael Romanus var också politiker – en klassisk göteborgsliberal.

Han kommer alltid att leva i vårt tacksamma och varma minne.

För Stiftelsen Torgny Segerstedts minne

Anna Skarhed
Ulla Berglindh
Monica Påhlsson
Maj-Britt Anckar

Inledningsanförande på förintelsens minnesdag
den 27 januari 2025

Varmt välkomna till Göteborgs universitet

Vi samlas här i dag för demokrati – och för att minnas Förintelsen.

Minnesdagen påminner oss om en av historiens mörkaste tider, men också om varför världen efter andra världskrigets slut valde en annan väg. Förintelsen, kriget och det ofattbara mänskliga lidandet ledde till en insikt: att makt utan regler, och kunskap utan etik kan få katastrofala konsekvenser.

Ur denna insikt växte den internationella ordning fram som fortfarande präglar vår värld – med Förenta nationerna, folkrätten, de mänskliga rättigheterna och idén om alla människors lika värde. Det var inte idealism i sin enklaste form, utan ett försök att dra lärdom av historien och göra världen mindre brutal, mer förutsägbar och mer mänsklig.

I flera decennier har denna regelbaserade världsordning, tillsammans med starka demokratiska institutioner, gett många av oss en känsla av stabilitet. Mycket av det som två generationer har tagit för givet – fred, akademisk frihet, öppen kunskapsutveckling och respekt för mänskliga rättigheter – utmanas i dag i grunden. En av världens vetenskapliga och demokratiska stormakter väljer att utöva oproportionerligt kraftfulla och olagliga metoder för att tysta och styra universitet och kunskapsspridning.

Vi ser hur demokratiska principer ifrågasätts, hur desinformation sprids och hur historien relativiseras eller förvanskas. Vi ser hur den starkes rätt åter gör anspråk på att ersätta gemensamma regler, både internationellt och i samhällsdebatten. När detta sker är det inte bara stater som hotas – utan också den fria tanken, det öppna samtalet och möjligheten att söka och sprida kunskap utan rädsla.

Här har universiteten ett särskilt ansvar. Den akademiska friheten är inte ett privilegium för några få, utan en grundförutsättning för demokrati och ett öppet samhälle. Genom utbildning, forskning och kritiskt tänkande bidrar vi till att bevara minnet av historien, synliggöra komplexitet och stå emot förenklade och destruktiva narrativ.

Att minnas Förintelsen handlar därför inte bara om det förflutna. Det handlar om vår samtid och vår framtid. Om att värna människovärdet, försvara kunskapen och stå upp för de gemensamma regler som gör samexistens möjlig – både inom och mellan samhällen.

I en tid som kan upplevas som mörk är det viktigare än någonsin att hålla fast vid dessa värden. Kunskap, demokrati och mänskliga rättigheter är inget som består av sig självt. De kräver ständig uppmärksamhet, mod och gemensamt ansvar.

Låt denna minnesdag vara en påminnelse om just detta – och om varför vi aldrig får ta vare sig historien eller framtiden för given.

Malin Broberg

Rektor, Göteborgs universitet

Jan Schermans anförande när han tog emot
Frihetspennan 2025

Tystnaden är medlöperiets kännetecken

Jag växte upp i en familj där civilkurage var ett återkommande samtalsämne.

Min pappas föräldrar kom från Estland i en tid av antisemitism, under tidigt 1900-tal. Mamma föddes i Gävle och växte upp i en släkt med konstnärer och entreprenörer. Det var högt i tak vid vårt middagsbord, även om det mest var mina föräldrar som diskuterade.

I Linköping, där jag gick i skola, syntes och hördes nazismens efterdyningar. De övervintrade nazisterna fanns i stadens läroverk, på regementena, på de stora företagen, som flygplanstillverkaren Saab, och på den dominerande tidningen Östgöta Correspondenten. Historikern Johan Perwe har i sin bok ”Bländad av brunt” dokumenterat detta väl. Och hur aktiva nazister sedan i tysthet gled in i samhället som om ingenting hänt.

Vid vårt middagsbord talades det om ”mod”. Som Torgny Segerstedts mod. Han nämndes vid namn och berättelserna om honom fastnade i mitt minne. En människa som stod rak i ryggen. Inte vek undan för statsminister, kung eller direktör. Följde sitt samvete utan att kompromissa. Hur vågade han? Jag hörde min pappas förklaring att modet handlade att lyssna på sin övertygelse, följa den och att den ena handlingen efter den andra i den riktningen gav styrka. Jag lyssnade, jag tog in och även om jag långt ifrån till alla delar förstod så

insåg jag hur avgörande viktigt det egna modet var. För det egna samvetet och för mänsklighetens förmåga att slå vakt om våra fri- och rättigheter. Jag sade det inte då, man har sagt det oräkneliga gånger senare: modet är demokratins viktigaste försvarsverk. Fästningen och fundamentet i vår demokrati.

För mig blev det en lärotid i insikten om att tystnad aldrig kan vara ett sätt att besegra övergrepp, förtryck eller auktoritära ideologier. Tystnad är underkastelse.

Långt senare i livet träffade jag flera gånger Ingrid Segerstedt Wiberg. Vi diskuterade frågan om tystnadens makt. Hon berättade om sin far och hur han precis före kriget nominerades till posten som ordförande i journalisternas yrkesförening ”Publicistklubben”.

Men Torgny Segerstedt blev inte vald eftersom han ansågs för stridbar – för provokativ i utrikes- och pressfrihetsfrågor. Hans raka linje att med yttrandefrihetens stöd öppet kritisera den nazististiska diktaturen i Tyskland gav inga röster och de dåtida journalisterna valde att inte välja Torgny Segerstedt till sin ordförande.

Frihetspennan betyder något särskilt viktigt för mig – den är ett redskap mot tystnaden. Mot anpassning och medlöperi.

Frågan om tystnaden är mer aktuell än någonsin.

Vår tid börjar alltmer förtjäna benämningen medlöperiets tid.

Någon kan invända att det inte är tyst. Diskussionen är intensiv, men tyvärr alltmer oförsonlig och polariserad. Hatet hörs. Följderna av hoten märks. Som nu när centerledaren Anna-Karin Hatt avgick för att hon inte längre orkade att ständigt se sig om över axeln. Det är dock inte hela sanningen, snarare är det en ytterst liten del som syns och hörs. Ungefär som toppen på ett isberg.

Redan 2018 kunde undersökningsföretaget Novus konstatera att vågen av verbala attacker ätit sig djup in i vår demokrati. 63 procent av riksdagsledamöterna uppgav

då att de regelbundet utsätts för hat, kränkningar och hot. Siffran var ännu högre för de kvinnliga politikerna, som också berättade att många avstår från att ta upp vissa frågor för att de vet att de blir bombarderade i sociala medier.

När frågan har riktats till landets medborgare så svarar drygt 65 procent att de inte kan tänka sig att bli politiker**.** Jag var med och tog initiativet till kartläggningen av riksdagsledamöternas vardagsliv. Numera är jag för tydlighetens skull också styrelseordförande i Novus.

Journalister är också under attack. Ungefär i samma omfattning som riksdagspolitikerna i Novus-rapporten. Många undviker att rapportera om ämnen som de vet utlöser vågor av hat. Nyligen hölls en rättegång i Kalmar där en Sveriges Radio-journalist hotats skriftligen med orden: ”Tänk efter vad du skriver. Jag kommer att hitta dig, tortera dig. Ska bränna upp dig levandes.”

När ytterst få vill ta politiska förtroendeuppdrag, när politiker själva uppger att de drar sig för att ta upp vissa frågor, när politikerföraktet växer och journalister självcensurerar sig så snurrar den antidemokratiska onda cirkeln allt fortare. Vi är de facto på väg in i en dysfunktionell demokrati.

Jag vill bestämt hävda att det är en myt att alla politiska företrädare är lika goda kålsupare. Eller att det är de sociala mediernas fel, de kanaler där läktarvåldets vokabulär flödar fritt. Det förklarar inte varför invektiven också flyttar in i det vardagliga samtalet, i hela det offentliga rummet. Inkluderat tv-debatter och tidningssidor.

Förklaring står snarare att finna i det faktum att hatet är extremismens grundläggande DNA. Det är inpräntat i både dess strategi och taktik. Alltså ute på politikens ytterkanter, extremism till både vänster och höger. Där finns drivkrafterna.

Men kom ihåg att här i Sverige är det bara ett parti som systematiskt byggt sin retorik på understöd av anonyma trollfabriker. Det är ett parti som genom den mediekanal

man tidigare ägt, Riks, bedrivit öppen hatpropaganda mot politiker som till exempel Annie Lööf. SD försvarade sig först genom ett generalangrepp på TV4:s Kalla Fakta som avslöjade trollfabriken. Sedan förklarade partiledaren Jimmie Åkesson att personangreppen var humoristiska. Så försvann frågan. Men hatet försvinner inte.

Och på så sätt rämnar den demokratiska kulturen, och tystnaden ger förfallet sin bekräftelse.

Tystnaden är som sagt medlöperiets främsta kännetecken. Vi befinner oss i medlöperiets nya tidevarv. Det är som en ny typ av folkrörelse där medlemsantalet ständigt stiger. Här smyger sig fördomarna fram och kategoriserar människor. Här göds både antisemitism och islamofobi.

Alla medverkande gör överväganden kring vad som är mest gynnsamt för dem – en satsa på dig själv-princip som lever i symbios med hatretoriken, som cirkulerar runt i vårt samhälle. Rädslan genererar tystnad och skapar anpassning. Det är som en autokratins egen kostcirkel.

Detta är ingenting nytt.

Den franske journalisten Éric Vuillard har i sin prisbelönta bok ”Dagordningen” berättat om hur en av Adolf Hitlers närmaste män, Hermann Göring, kallade till sig mer än 20 av Tysklands mäktigaste företagsledare till möte i riksdagshuset i februari 1933 och lät dem förstå att Hitler hade för avsikt att avskaffa demokratin. Någon däremot? Svar: ingen. Tvärtom hälsade direktörerna från Krupp, Siemens, IG Farben med flera detta besked med glädje. Företagen fortsatte sedan pumpa in pengar i Hitlers nazistiska parti.

Den amerikanska historieprofessorn Timothy Snyder skriver också om detta. Han konstaterar ”att lyda i förväg lär de härskande vad som är möjligt och accelererar ofriheten.”

Denna aktiva och preventiva lydnad, alltså medlöperi, var också en del i Niccolò Machiavellis budskap i boken ”Fursten”. Fursten bygger sin makt med hjälp av

feodalherrarna. Lojaliteten runtomkring fursten skapas med löften och hot.

Det är lätt att se hur den nya presidentmakten i USA på ett Machiavelliskt vis mobiliserat vasallerna, alltså tech-direktörerna. En Amazons Jeff Bezos eller en Metas Mark Zuckerberg. Med förmögenheter som är större än enskilda nationers samlade BNP. Till och med Bill Gates rättar in sig, och på ett möte nyligen i Vita Huset med de flesta större techmiljardärerna framförde Bill Gates ett stort tack till Trump för hans vägvisande ledarskap:

”Thank you for incredible leadership, including getting this group together. Thank you”, sade han.

Här hemma i Sverige investerade både Ericsson och Spotify miljontals kronor i Trumps presidentinstallation. Sammanlagt drygt sju miljoner kronor. I april i år kom beskedet att Ericsson i sin senaste årsredovisning för 2024 stryker begreppen ”inkludering” och ”mångfald”. Danska Lego har också i sin hållbarhetsrapport för 2024 också strukit liknande ord.

Förändringen hänger ihop med att Donald Trump skickat ut en världsomfattande bannbulla mot alla former av arbete i privata och offentliga företag för att främja principen om alla människors lika värde. Det förbjudna kallas för woke.

Den långa raden av lydiga direktörer växer.

Men medlöperiets kraft sprider tystnad även när den konstitutionella grunden börjar förändras. Inte bara där borta i Donald Trumps USA. I Sverige finns nu ett förslag att ändra grundlagen så att regeringen vid icke definierade krislägen i fredstid ska kunna ta över riksdagens lagstiftningsmakt.

Ett helt annat välbehövligt förslag har lagts fram för att bättre skydda grundlagarna så att det krävs två riksdagsbeslut med mellanliggande val, och 2/3-dels majoritet när det andra beslutet ska fattas. Såsom det redan är i en rad demokratiska länder. Men det har stött

på motstånd från SD som tycker att det skulle ge Socialdemokraterna vetorätt mot grundlagsändringar. En uppseendeväckande ståndpunkt, som bara försvann i nyhetsflödet. Sverige har just nu ett svagt skydd för demokratin då grundlagen kan avskaffas på 18 månader med ett mellanliggande val och enkla majoritetsbeslut.

Sedan 2015 har en rad inskränkningar också genomförts i våra yttrandefrihetslagar. Public service stramas åt och ska enligt en ny lag, som riksdagen antagit, styras och kontrolleras hårdare med mindre pengar än vad som behövs för att klara uppdraget.

Dessa långa rader av inskränkningar i yttrandefriheten försvårar oberoende granskande journalistik. Här hemma hos oss.

Lägg till nedskärningar i folkbildningen som lett till att 30 procent av studieförbundens lokaler har fått stänga. Flera Folkbibliotek lagts ner. Bokbussar försvunnit. Allt enligt en färsk rapport från Folkbildningsrådet.

Och nu senast har regeringen tillsatt en utredning för att inskränka demonstrationsrätten. Detta efter att flera statsråd fått hotfulla glåpord över sig av palestinademonstanter, vilket förtjänar kritik. Men en utredning för att ändra i lagen och inskränka rätten att demonstrera framstår som övervåld mot demokratins frihetsprinciper! Det borde inte vara så tyst om detta.

Den som kan sin historia vet också betydelsen av angreppen mot just medierna, kulturen, folkbildning och yttrandefriheten.

Men anpassningens förespråkare vill inte se likheterna. De säger lågmält att det inte är så farligt. De säger att det är annorlunda nu.

De vill att tystnaden breder ut sig.

Vi befinner oss som sagt i medlöperiets tidevarv. Jag har själv under ett par år besökt mer än 100 platser i Sverige och visat min film ”Make Democracy Great Again” och samtalat om demokrati. Överallt har jag mött oro.

Demokratin pressas tillbaka. Idag är cirka 13 procent av världens länder fullvärdiga demokratier enligt forskningsinstitutet ”Freedom House.” Forskare här i Göteborg, V-Dem, har nyligen sagt att de nästa år nog inte kan räkna in USA bland världens demokratier.

Och när V-Dems senaste rapport kom hade USA som tidigare rankats på 24:e plats trillat ner till 51:a, utanför den lilla grupper länder som räknas som fullvärdiga demokratier. USA anses nu ligga på den låga demokratiska nivå landet hade 1965. Världen som helhet är tillbakapressad till 1978, alltså tiden långt före järnridåns fall. Tiden då vi befann oss mitt i det kalla kriget. Av jordens befolkning är det enligt V-Dem endast 7% som lever i fullvärdiga demokratier. Demokratier avskaffas sällan i statskupper. De monteras ned steg för steg. Men stegen kan gå fort. I USA:s fall ägde fallet rum under ett år med president Donald Trump.

Men det finns faktiskt hopp. På min resa genom Sverige har jag också mött starkt engagemang för demokratin, sett nya föreningar som jobbar lokalt. Det stöds också i Novus undersökningar att allt fler är beredda att engagera sig, inte minst lokalt. En övervägande majoritet anser att demokratin är värd att försvara. När vi frågat vad som är det bästa med Sverige rankas demokratin i topp. Långt före välfärd och social trygghet, hög standard eller fin natur.

Det är inte tystnaden som skyddar och stärker demokratin. Det är när tystnadens medlöperi bryts som demokratin blir både stark och levande och när lagar stiftas för att stärka yttrandefriheten och stärka skyddet för demokratin.

En demokratikämpe uttryckte saken med orden:

”Det är inte de ondas brutalitet som är det största problemet, utan de godas tystnad.”

Sagt av medborgarrättsrörelsens förkämpe Martin Luther King.

Det får bli mina slutord med tillägget att de krafter som växer fram runtom i vårt land behöver öppet stöd. Om den kraften sprider sig, i stället för tystnadens medlöperi, så finns det hopp.

Jan Scherman

2025 års Frihetspenna har tilldelats journalisten **Jan Scherman** med följande motivering:

Jan Scherman har under sin karriär som publicist alltid varit en förkämpe för klassiska journalistiska ideal: saklighet, integritet och ansvarsutkrävande. Han har dessutom de senaste åren, som filmare, talare och skribent i Torgny Segerstedts anda, fört en allt ihärdigare kamp för den hotade demokratins fortlevnad. För denna livslånga gärning får han 2025 års frihetspenna.

Föredrag för Stiftelsen Torgny Segerstedts minne
Bokmässan 25 september 2025

De största besluten är vi förbjudna att förstå

Jag ska försöka prata om något som är svårt att få grepp om, trots att det påverkar och dominerar den debatt vi har. Jag gillar det just för att det är svårt. Det är sådana saker som intresserar mig – en makt som både finns och inte finns, som är allas och ingens. Den fråga jag vill undersöka är: hur uppstår en tidsanda?

Man kan säga att varje samhälle domineras av en tidsanda – det är den som avgör vilka frågor vi pratar om, och hur vi pratar om dem, vilka frågor som är osynliga och frånvarande. Det första och enklaste svaret på frågan ”hur uppstår en tidsanda?” är: någon skrev en bok, och sedan blev det så. Studerar man grundkursen i litteraturvetenskap eller idéhistoria är det vad man brukar få höra. Sartre skrev en bok om existentialismen, och sedan blev alla existentialister – och de som inte blev det var för dumma för att följa med sin tid. För några år sedan var woke en stor grej. Kultursidorna skrev om det, företag och universitet höll kurser för sin personal. Varför började så många prata om rasism – och prata om rasism på ett visst sätt? Det snabbaste svaret är: det har Ibram X. Kendi bestämt.

2019 skrev Kendi en bok som hette How to be an antiracist. Den blev snabbt en bestseller, översatt till nio språk, däribland svenska. Men vem bestämde att vi skulle lyssna just till Kendi? Han är inte den enda svarta amerikan som skriver om rasism och andra

samhällsfrågor. Om vi var genuint intresserade av svarta amerikanska samhällsdebattörer borde vi också känna till personer som

Thomas Chatterton Williams
Coleman Hughes
Glenn Loury
Cornel West
John McWorther
Thomas Sowell
Tyler Austin Harper
Stanley Crouch
och Musa al-Gharbi. Mer om honom senare.

Hur kommer det sig att de är närmast okända? Det finns hundratals miljoner människor som konkurrerar om uppmärksamhet och inflytande. De flesta hör vi aldrig talas om. Beror det på att de inte var tillräckligt ambitiösa? Några få blir berömda – och angripna – för att det ser ut som om de bestämmer tidsandan. De blir huvudpersoner för ett tag, som Kendi; andra tilldelas biroller, som Chatterton Williams, och några finns inte ens på kartan.

Mellan opinionsbildarna och deras publik finns en komplicerad process, som avgör vilka budskap som förstärks, och vilka som väljs bort. Berömmelse blir snart självförstärkande – många pratar om den som många andra redan pratar om – och i andra änden av skalan funkar det på samma sätt. Om alltför få människor lyssnar på dig kommer du att försvinna som en droppe i havet. Hur går det till när en tid eller ett samhälle bestämmer vilka röster den ska låta sig påverkas av? Det är en process som jag skulle vilja titta lite närmare på.

Jag tror att det beror på att omgivningen redan har bestämt sig för vad den vill ha. Vi vet i förväg vad vi vill höra och väljer med sömngångaraktig säkerhet ut personer som säger vad vi har tänkt att de ska säga. När någon spelar en tydlig roll och säger något som vi redan har förväntat oss få höra, då känner vi igen det, vi

uppskattar det och förstärker budskapet. Den här urvalsprocessen vill förbli osynlig och omedveten, och just därför skulle jag vilja göra oss medvetna om den. Medvetenhet är inte alltid av godo, den kan också vara en förbannelse, men den här urvalsprocessen borde nog utsättas för lite mer medvetenhet. Människor är sociala djur och vi behöver förstå våra egna sociala mekanismer.

Jag misstänker att vi ville ha någon som Kendi redan innan han fanns. Vi hade föreställt oss en sådan person, bestämt vad han skulle säga, och därför kände vi igen honom när han kom, och kunde lyfta upp honom till den status som var förberedd.

Den här misstanken förstärks när jag lyssnar på några av de bortvalda personer som jag räknade upp. Många av dem pratar om rasism på ett annat sätt än Kendi, och flera av dem är starkt kritiska till honom, men när de komplicerar debatten blir de beskyllda för att inte vara svarta på riktigt. Här är Coleman Hughes: ”Jag har träffat folk som säger att man måste vara svart för att ha rätt att uttala sig om rasfrågor. Lustigt nog, så fort de förstår att jag har fel åsikter, då säger de genast att jag inte kan vara svart på riktigt. Deras världsbild är perfekt skyddad mot invändningar: icke-svarta som inte håller med dem avfärdas för att de inte är svarta, och svarta som inte håller med dem kan avfärdas på samma sätt.”

Observera vad som pågår här – det är vi som vägrar lyssna till dem, men vi vill inte att det ska se ut som om vi avsiktligt väljer bort vissa röster. Istället säger vi att det handlar om en defekt inom dem själva: det är inte vi som vägrar lyssna, det är de som inte är tillräckligt autentiska. Vi gör det till en fråga om äkthet, vilket är ett elegant sätt att dölja vår egen inblandning i processen, för det är vi som bestämmer vem som är en äkta svart röst. Om du säger vad vi förväntar oss höra är du äkta och representativ; säger du något annat är du falsk, eller konstig, eller bara otydlig, och du försvinner spårlöst.

Och nu tillbaka till Musa al-Gharbi. Förra året gav han ut en bok som hette We have never been woke. Här har vi

en svart amerikansk akademiker som har spännande saker att säga om de sociala orättvisorna i USA: bostadssegregeringen har ökat sedan 1960-talet, liksom lönegapet mellan svarta och vita. Men samtidigt är han kritisk till woke, som han menar bara handlar om symboler, yta och känslor. Att välutbildade personer går på kurs och lär sig be om ursäkt för slavhandeln kommer inte att förbättra villkoren för folk med lågavlönade jobb, skrev han. Hur kan vi prata så mycket om rasism samtidigt som människorna på samhällets botten har fått det sämre? För att vi inte bryr oss om dem, förstås. Folk har lärt sig att de kan göra karriär genom att skryta om sina skuldkänslor och genom att konkurrera med andra om vem som använder de mest moraliskt rena orden. Det budskapet är tydligen inte lika populärt som Kendis budskap att vi alla är rasister.

Söker man i det svenska tidningsarkivet Retriever hittar man 64 artiklar om Kendi och 5 om al-Gharbi (en av dem har jag själv skrivit). Den som säger vad vi vill höra belönas, och den som säger något annat försvinner.

Det här betyder att man inte lyssnar på al-Gharbi, men det är värre, för man lyssnar egentligen inte på Kendi heller. Allt man vill ha är någon som kan spela en färdigskriven roll, en roll som fanns förberedd långt innan någon av dem hade skrivit sina böcker. Just nu vill massmedia ha en ung svart amerikan som skäller ut publiken och säger att folk är rasister som inte är medvetna om sina privilegier. Om du klarar av att spela den rollen, då kan du gå långt, men om ditt budskap är annorlunda eller lite mer komplicerat, då kommer vi aldrig att höra talas om dig. Och om Kendi misslyckas med att spela den roll som media efterfrågar kommer han också att försvinna och glömmas bort.

Den här urvalsprocessen är lättast att få syn på när branschen begår ett misstag. På 00-talet var den svenska bokbranschen redo för invandrarförfattare. Man letade efter någon som man kunde upptäcka och göra berömd, det vill säga någon som kunde spela den roll som man

redan hade en bild av i huvudet, en föreställning om en person som är ung, arg och kommer från förorten. En av de första man hittade var en poet som hette Mohamed Omar. Han erbjöds en plats på scenen, men det visade sig snart att han var fel person. Han var för konstig, och han började umgås med svenskar långt ut på högerkanten, vilket inte ingick i förväntningarna. Därför försvann han från scenen, och nu har det varit tyst om honom i 15 år. Man fortsatte leta efter någon annan, en lite mer välkammad person, som passade bättre för rollen.

Några av er känner säkert till konstnären Makode Linde. 2016 gjorde DN en lång intervju med honom. När han sökte till Konsthögskolan, berättar han, var han intresserad av att göra en tecknad musikal med lesbiska rymdvampyrer. Han hade kanske kunnat bli känd som någon sorts barnförbjuden Staffan Westerberg på LSD, men det blev han inte, för Konsthögskolan släppte inte in honom. Det han gjorde var för främmande för dem. Sju gånger sökte han utan att komma in, och sedan tänkte han: Ska jag … Måste jag dra raskortet? Han sökte en gång till, med arbetsprover som handlade om hans hudfärg. Nu var han inte fel sorts rebell, han var en rebell av en sort som de kände igen, och han blev antagen. Sedan visade det sig att han ändå inte spelade den roll som branschen förväntade sig av en svart konstnär, så nu är han borta från scenen och bor i Berlin.

På 1990-talet fanns det en ung och skärpt skribent som hette Åsa Crona. Hon medverkade bland annat i Svenska Dagbladet. 1999 skrev hon en utmärkt sågning av Ulf Lundells roman ”Friheten”, en text som är så bra att man i princip kan återanvända den varje gång Lundell ger ut en ny bok.

Det här gjorde att hon placerades i facket ung, arg feminist. Medierna älskar konflikter av typen ung, arg feminist mot sur gammal gubbe. Varför älskar man dem? För att man har hört dem förut. Vad händer när man tror att man har hört samma debatt förut? Man slutar lyssna – och det var just det som var problemet med Åsa Crona.

Ingen lyssnade på vad hon egentligen sade, och därför blev hon hela tiden missförstådd. Hon passade inte in i branschens mall för vad en ung kvinnlig skribent skulle säga – och det var bra, för genom henne kan man upptäcka att det som pågår är ett rollspel med ett mycket begränsat antal roller. I debatten runt hennes recension förvandlades hon till Lundellhatande feminist, men hon var tvärtom ett av hans fans, hon tyckte bara att han hade skrivit en tråkig bok.

Vid den här tiden fanns det också ett kvinnligt nätverk som kallade sig Stödstrumporna. De fick en hel del utrymme i medierna – de beskrevs som en växande folkrörelse, kanske var de till och med på väg att bilda ett nytt parti. Åsa Crona granskade vad som pågick och avslöjade att folkrörelsen mest bestod av luft. Stödstrumporna var ett litet gäng kompisar i Stockholms mediebransch, men deras vänner och kolleger blåste upp dem till ett massmediefenomen. Då tilldelades hon istället rollen som ung, arg antifeminist, för branschen kunde inte tänka sig att hon kritiserade Stödstrumporna av något annat skäl än att hon hatade feminismen. Att hon gett ut två böcker om utseendefixering och ätstörningar räknades inte längre. Ingen fattade heller att hon inte angrep feminismen, hennes kritik handlade om vänskapskorruption i mediebranschen. Det är som en kasperteater: det finns en feministdocka och en antifeministdocka, och du kan bli en av dem. Någon docka som kritiserar vänskapskorruptionen ingår däremot inte i pjäsen.

Att skaffa sig en plats i offentligheten påminner om att söka sommarjobb på Disneyland. Den som äger nöjesparken vill ha någon som kan gå omkring inuti Musse Pigg-dräkten, och de andra populära figurerna – det finns ett litet antal färdiga roller som väntar på att nästa generations skribenter ska fylla dem. En mängd kända människor har varit Musse Pigg före dig, säger de, och se så framgångsrika de har blivit. Nu har du chansen att bli en av dem.

Den viktiga skillnaden mot Disneyland eller kasperteatern är att i mediebranschen är alla roller hemliga. Ingen kommer att förklara vilken roll du förväntas spela, och vad rollen kräver att du ska säga – eller tiga om. Du förväntas förstå det själv – och det otäcka är att människor är mycket bra på att förstå outtalade krav, och anpassa sig efter dem. Det är det som gör att hela systemet fungerar, utan att någon behöver ge order. Allt det här sker ordlöst och språklöst, som om det var naturligt och oundvikligt. Därför måste du vara uppmärksam på vad du gör med dig själv. Processen pågår inuti dig själv och den rätta platsen att göra motstånd är också inuti dig själv. Vilka förväntningar har du internaliserat? Vilka dolda signaler uppfångar du och anpassar dig till?

Märker ni förresten vad redaktörerna vill göra? De vill inte agera, de vill reagera. Människor som bara reagerar på vad andra gör och säger – det är så man sätter en snöboll i rullning, en snöboll som kommer att få en enorm kraft, och samtidigt är ingen ansvarig för att den växer. Snart har den växt till en lavin som är så stor att den verkar vara oberoende av oss, trots att det är våra ömsesidiga reaktioner som fyller den med energi.

Efter femton år som fri skribent kan jag inte avslöja några obehagliga sanningar om mediebranschen, utom en enda. Det enda jag har sett är det här … Är ni redo? Alla kulturredaktioner vill helst göra samma tidning som igår. Det är tryggt och bekvämt. Och vilken tidning gjorde de igår? Samma som i förrgår. Varje dag vill de publicera samma krönika om samma ämne – inte nödvändigtvis av samma person, för personerna kan bytas ut så länge texterna förblir igenkännliga. De vill ha ungefär likadana recensioner av ungefär likadana romaner, de vill ha intervjuer med folk som tycker ungefär samma sak som förra veckans intervjuperson.

Kommer du med ett artikelförslag till en sådan redaktion får du höra: Det här var mycket intressant, men tyvärr är det inte aktuellt. Vad betyder aktuellt? Det bety-

der att de fyra andra stora tidningarna redan har skrivit om det. Innan jag började i branschen trodde jag att man blev redaktör för att man ville sätta agendan, men det vill de flesta inte alls. Ingen vill upptäcka nästa trend, eller skapa nästa trend; alla vill haka på samma trend som alla andra redan skriver om. Därför förstärker redaktionerna de sociala effekter som jag har beskrivit – istället för att motverka dem.

Man brukar säga att Sverige är extremt amerikafixerat. Vi importerar vår samhällsdebatt från USA, både problemformuleringen och protestreaktionerna. Att påstå det är inte särskilt spännande, det är närmast en kliché. Men det blir spännande om man undersöker den här klichén lite djupare. Då visar det sig nämligen att vi är extremt selektiva när det gäller vilka amerikanska kulturuttryck vi plockar upp och intresserar oss för.

Alla de här namnen som jag nämnde tidigare, det är som om de inte finns. Vi undviker dem noga. Däremot kommer några av er säkert ihåg annonsen ”Sydney Sweeney has great jeans”. En annons som ett amerikanskt klädmärke riktade till en amerikansk publik gav upphov till 19 artiklar i svensk press, plus fem inslag i radio och TV. Min poäng är inte att de som skrev om den här annonsen har fel. Det tror jag inte att de har – den är full av skumma vibbar. Den poäng jag vill göra är att de som skrev om den här annonsen har gjort ett val. Med stor precision väljer de vissa amerikanska kulturuttryck och blundar för andra. Varför var den här annonsen så viktig att den förtjänade sin plats på kultursidorna? För att den inte kräver att vi tänker någonting nytt. Alla i branschen kan skriva den här typen av artiklar på autopilot.

Mediebranschen belönar skribenter som kan producera sina åsikter i sömnen – men kommer en sådan bransch att kunna försvara sig mot AI-företag som säger att de kan erbjuda en miljard lika medelmåttiga texter varje sekund?

Är det så farligt att det går till på det här sättet? Om vi redan i förväg vet hur viktiga och nyskapande böcker och idéer ser ut, då blir det svårt för verkligt nyskapande och

nödvändiga idéer att tränga igenom. Vet vi i förväg vad samtidens viktigaste röster kommer att säga är vi inte villiga att lyssna på något nytt och okänt. Mediebranschen älskar rebeller, men bara om man redan i förväg vet hur rebellerna kommer att se ut, vad de ska säga och vem de kommer att angripa – och då är de inga rebeller. Då är de konformister. Branschen belönar konformister, och försöker få dem att se lagom farliga ut, medan man inbillar sig själv, och sin publik, att man sysslar med att upptäcka nya och spännande röster. Den här processen är inte ägnad att sålla fram det bästa, det mest originella eller de mest angelägna idéerna – den syftar till att bevara och bekräfta det vi vill höra. Vad kallar man en ideologi som sysslar med att bekräfta status quo? Man kallar den konservatism. Det är det rätta namnet för vad som pågår, och därför bidrar mediebranschen till att försvåra för nya och angelägna idéer.

Håkan Lindgren

Journalist

Pris för akademiska uppsatser

Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne delar årligen ut pris för akademiska uppsatser skrivna under aktuellt läsår och som bidragit till kunskap inom de områden som stiftelsen främjar: demokrati, yttrandefrihet, mänskliga rättigheter, religionsfrihet och civilkurage.

På följade sidor presenterar årets pristagare kort sina respektive uppsatser.

Nevin El Dakkak och **Kristoffer Kirner** har tilldelats en av utmärkelserna för läsåret 2024/2025 för texten: ”Det intersektionella perspektivets relevans i relation till religionskunskapsundervisning och hedersnormer.”

Motivering

Baserat på såväl teori som grundlig empiri demonstrerar uppsatsen närmast övertydligt skolans brister vad gäller undervisning i problemkomplexen heder/hedersvåld inom ämnena religions- respektive samhällskunskap. Även hur dessa brister skulle kunna avhjälpas i skolan och samhället formuleras som realistiska förslag i texten.

När tystnaden blir ett svek: En ny väg för undervisning om hedersnormer

Var tredje gymnasieelev har erfarenhet av hedersrelaterat våld och förtryck. Samtidigt ekar klassrummen tomma på diskussioner om ämnet. I vår uppsats undersöker vi detta glapp och presenterar en konkret lösning: en progressionsmodell som förenar Blooms taxonomi med det intersektionella perspektivet.

Religionskunskapsämnet i den svenska skolan har ett unikt uppdrag att behandla komplexa frågor om etik, identitet och mänskliga rättigheter. Trots detta visar vår studie att hedersrelaterad problematik ofta lyser med sin frånvaro i både undervisning och i skolornas handlingsplaner. Genom en fenomenologisk ansats har vi djupdykt i den "levda erfarenheten" hos både elever, lärare och elevhälsopersonal i södra Sverige. Resultatet är lika tydligt som det är oroväckande: eleverna efterfrågar kunskap och samtal, men skolan står ofta handfallen.

Bron mellan teori och klassrum

Det centrala bidraget i vår forskning är utvecklingen av en progressionsmodell för lärare. Vi har utformat modellen för att ge pedagoger ett tryggt och systematiskt ramverk för att närma sig ett ämne som ofta uppfattas som svårt eller känsligt.

Modellen vilar på två hörnstenar:

1. Blooms reviderade taxonomi: För att säkerställa en kognitiv utveckling hos eleverna – från grundläggande begreppsförståelse till förmågan att kritiskt analysera och värdera komplexa situationer.
2. Det intersektionella perspektivet: För att synliggöra hur maktstrukturer, kön, sexualitet och etnicitet samverkar. Utan ett intersektionellt glasögonpar riskerar undervisningen att förenkla eller stigmatisera; med det kan vi istället blottlägga de faktiska förtryckarmekanismerna.

Genom att använda denna modell kan lärare gå från att bara ”nämna” hedersproblematik till att faktiskt ge eleverna verktyg att dekonstruera de normer som begränsar deras livsutrymme.

Demokrati kräver handlingskraft

Att var tredje elev bär på erfarenheter av hedersrelaterat våld är inte bara ett pedagogiskt misslyckande, det är en demokratisk utmaning. Skolan ska vara en frizon där mänskliga rättigheter inte bara diskuteras i teorin, utan försvaras i praktiken.

Vår forskning visar att lärare och elevhälsa behöver mer än bara goda intentioner – de behöver en handlingsplan. Genom att implementera en tydlig progression i undervisningen kan vi bryta tystnaden, validera elevernas verklighet och ge dem de verktyg de behöver för att navigera i och att utmana hedersnormer.

Att få Segerstedt Stiftelsens erkännande för detta arbete är en påminnelse om att forskning gör som mest nytta när den vågar se det som gör ont och föreslå en väg framåt. För i slutändan handlar det om varje elevs rätt till sin egen kropp, sina egna val och sin egen framtid.

Kristoffer Kirner **Nevin El Dakkak**

Förtalsbrottet – en analys av balansgången mellan yttrandefrihet och personlig integritet

Förevarande arbete behandlar balansen mellan yttrandefriheten och skyddet för individens privatliv och integritet inom ramen för förtalsbrottet i svensk rätt. Syftet har varit att analysera hur förtalsbestämmelsen är utformad, hur dess rekvisit tillämpas i praktiken samt hur försvarlighetsbedömningen fungerar som ett centralt verktyg i avvägningen mellan motstående intressen. Genom en kombination av rättsdogmatisk metod, historisk analys och studier av rättspraxis har uppsatsen undersökt hur rättsläget ser ut och vilka utmaningar som aktualiseras i en modern, digital kontext.

Historiskt har förtalsbrottet varit nära kopplat till skyddet för individens ära och heder. Den rättsliga utvecklingen visar dock att fokus successivt har förskjutits mot att i större utsträckning skydda individens privata sfär och integritet. Denna förändring speglar en bredare samhällsutveckling där rätten till privatliv fått en mer framträdande roll. Trots detta är förtalsbestämmelsens nuvarande lydelse fortfarande präglad av ett äldre synsätt, vilket innebär att lagtexten inte fullt ut återspeglar det moderna skyddsintresset.

Förtalsbestämmelsen i brottsbalken innebär att den som lämnar uppgifter som är ägnade att utsätta någon för

andras missaktning kan dömas för förtal. Samtidigt innehåller bestämmelsen en ansvarsfrihetsregel som innebär att uppgiftslämnandet inte är straffbart om det varit försvarligt och det finns sanningsstöd eller skälig grund för uppgiften. Denna konstruktion möjliggör en flexibel avvägning mellan yttrandefriheten och skyddet för individens integritet.

Yttrandefriheten är starkt skyddad i svensk rätt genom tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Denna rättighet utgör en grundpelare i det demokratiska samhället och möjliggör en fri opinionsbildning samt spridning av information. Samtidigt innebär detta starka skydd att integritetskränkande uppgifter i vissa fall kan tillåtas, särskilt när det bedöms föreligga ett allmänintresse. Detta understryker vikten av den avvägning som sker inom ramen för förtalsbestämmelsen.

En central del av uppsatsen är analysen av försvarlighetsbedömningen, som utgör kärnan i förtalsbestämmelsens tillämpning. Bedömningen är kontextberoende och sker genom en prövning där flera faktorer beaktas, såsom uppgiftens innehåll, dess relevans för allmänheten, vem som lämnat uppgiften samt hur och i vilket sammanhang den publicerats. Genom analys av rättsfall framgår att förtalsbrottet befinner sig i skärningspunkten mellan två grundläggande rättigheter, där rättstillämparen måste göra en komplex intresseavvägning i varje enskilt fall.

Uppsatsen visar att denna avvägning präglas av en viss rättsosäkerhet. Eftersom försvarlighetsbedömningen saknar tydliga kriterier är utfallet i hög grad beroende av de specifika omständigheterna i det enskilda fallet. Detta innebär att det kan vara svårt att förutse vad som är tillåtet, vilket i sin tur påverkar rättssäkerheten. För att stärka förutsebarheten argumenteras det i uppsatsen för att det finns ett behov av tydligare riktlinjer från Högsta domstolen avseende hur försvarlighetsbedömningen bör genomföras, särskilt i en digital kontext.

Den teknologiska utvecklingen har haft en betydande påverkan på förutsättningarna för förtalsregleringen.

Sociala medier och digitala plattformar har möjliggjort en snabb och omfattande spridning av information, vilket har förändrat både riskerna och konsekvenserna av förtal. Uppsatsen visar att den nuvarande lagstiftningen inte är fullt ut anpassad till denna utveckling, då den utformades i en tid med helt andra kommunikationsförutsättningar.

En särskilt problematisk aspekt som lyfts är framväxten av så kallade "folkdomstolar" på sociala medier. Här kan individer namnges och anklagas offentligt utan rättslig prövning, vilket riskerar att allvarligt skada deras rykte och privatliv. Detta aktualiserar frågan om hur väl det nuvarande regelverket skyddar individen i en digital miljö. Mot bakgrund av dessa utmaningar diskuteras behovet av lagstiftningsåtgärder. I uppsatsen föreslås att förtalsbestämmelsen bör moderniseras för att bättre spegla det nuvarande skyddsintresset. Ett konkret förslag är att tydligare formulera bestämmelsen utifrån skyddet för privatliv och integritet, snarare än ära och heder. En sådan förändring skulle bättre överensstämma med hur skyddsintresset utvecklats i både rättspraxis och rättsvetenskaplig analys.

Vidare diskuteras möjligheten att stärka skyddet för privatlivet genom ett utökat målsättningsstadgande i regeringsformen. Även om ett sådant stadgande inte direkt reglerar relationen mellan enskilda, kan det bidra till att tydliggöra vikten av att värna individens privata sfär och därigenom påverka rättstillämpningen. Tillsammans med utbildningsinsatser och ökad medvetenhet skulle detta kunna bidra till en mer enhetlig och förutsebar tillämpning av förtalsbestämmelsen.

Samtidigt betonas att lagstiftningens stabilitet är en viktig aspekt av rättssäkerheten. En alltför snabb eller omfattande förändring riskerar att skapa ytterligare osäkerhet. Därför måste eventuella reformer genomföras med försiktighet och med beaktande av yttrandefrihetens grundläggande betydelse. Målet är inte att inskränka yttrandefriheten, utan att uppnå en mer ändamålsenlig balans mellan denna och skyddet för individens privatliv.

Sammanfattningsvis visar uppsatsen att förtalsregleringen i svensk rätt befinner sig i ett utvecklingsskede där traditionella principer möter nya samhälleliga och teknologiska förutsättningar. Genom att identifiera brister i det nuvarande rättsläget och föreslå möjliga reformer bidrar arbetet till en fördjupad förståelse av hur balansen mellan yttrandefrihet och personlig integritet kan stärkas. En fortsatt rättsutveckling, där både lagstiftning och praxis anpassas till samtidens utmaningar, framstår som nödvändig för att säkerställa ett effektivt och förutsebart skydd för individens privatliv utan att kompromissa med yttrandefrihetens centrala roll i ett demokratiskt samhälle.

Nathalie Fathejalali

Nathalie Fathejalali har tilldelats en av utmärkelserna för läsåret 2024/2025 för texten: ”Förtalsbrottet – en analys av balansgången mellan yttrandefrihet och personlig integritet”.

Motivering

Denna dagsaktuella uppsats utgår från en klassisk värdekonflikt mellan yttrandefrihet och personlig integritet och klarlägger hur detta dilemma hanteras i svensk lagstiftning och hur denna utmanas av ny teknologi. Genom belysning av såväl juridiska som samhälleliga utmaningar tydliggör texten behovet av att uppdatera författningstexter och deras tillämpning.

Mellan sanning och försoning: Europakonventionen, minneslagar och Nordirlands Troubles-lag

Rätten till sanning och så kallade minneslagar syftar båda till att främja försoning i samhällen präglade av allvarliga människorättskränkningar. Trots detta uppstår ofta spänningar mellan dem i praktiken. Denna uppsats analyserar deras förhållande inom ramen för Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (EKMR) samt deras tillämpning i den brittiska Northern Ireland Troubles (Legacy and Reconciliation) Act 2023.

Rätten till sanning har utvecklats inom internationell rätt, särskilt i samband med övergångsrättvisa. Den innebär att offer, deras anhöriga och samhället har ett intresse av att få veta vad som hänt vid allvarliga övergrepp. Inom EKMR är rätten inte uttryckligen erkänd, men har utvecklats indirekt genom Europadomstolens praxis, särskilt staters skyldighet att genomföra effektiva utredningar enligt artiklarna 2 och 3.

Minneslagar har blivit vanligare, särskilt i Europa, och syftar till att reglera hur historiska händelser erkänns eller tolkas. De kan bidra till försoning men väcker också frågor om yttrandefrihet och statens roll i att fastställa historisk sanning. I vissa fall innehåller de även

bestämmelser om amnesti. Sammantaget kan detta begränsa både rätten att få tillgång till information och möjligheten att göra sin röst hörd.

Den brittiska lagen från 2023 illustrerar dessa problem. Den har kritiserats för att begränsa tillgången till information och möjliggöra immunitet för förövare. Detta riskerar att undergräva offrens rätt till insyn, och väcka talan för att erhålla kompensation och erkännande.

Sammanfattningsvis visar uppsatsen att rätten till sanning och minneslagar kan stå i konflikt. Medan den förstnämnda betonar öppenhet och ansvar, kan den senare prioritera stabilitet och kontroll över historiska narrativ. Detta belyser de svåra avvägningar som stater står inför i strävan efter sanning, rättvisa och försoning.

Lisa Kronestedt

Lisa Kronestedt har tilldelats en av utmärkelserna för läsåret 2024/2025 för texten: ”Mellan sanning och försoning: Europakonventionen, minneslagar och Nordirlands Troubles-lag”.

Motivering

Uppsatsen behandlar med gedigen kunskap, stort engagemang och i sann Torgny Segerstedts anda, rätten till sanning och de s.k. minneslagarna, dvs tolkningen av vissa historiska händelser, och spänningsfältet mellan dessa principer. I en tid av ökad förvanskning av faktiska skeenden är Lisa Kronestedts analys ett viktigt bidrag för rätten till sannfärdiga berättelser.

From Fringe to Front Page: The Great Replacement Conspiracy Theory in Swedish New Media

Studien undersöker hur konspirationsteorin ”The Great Replacement”, på svenska den stora folkutbytesteorin, gestaltas i svensk nyhetsrapportering.

Syftet är att analysera hur teorin framställs i olika typer av medier. Genom en kombination av kvalitativ och kvantitativ analys synliggörs hur medieaktörer ramar in, beskriver, legitimerar eller delegitimerar en konspirationsteori som bygger på rasistiska och antidemokratiska idéer. Analysen omfattar över tusen artiklar från både traditionella och alternativa medier mellan 2015 och 2025. Resultaten visar hur ideologiska skiljelinjer påverkar den journalistiska inramningen av en extremistisk konspirationsteori som fått fäste i delar av den politiska diskursen.

Studien visar att traditionella medier dominerar i volym och främst behandlar teorin i ett kritiskt sammanhang genom kopplingar till rasism, extremism och konspirationstänkande. Tillsammans med vänsterorienterade alternativmedier bidrar de till att förstärka motnarrativ. I kontrast framställer alternativhögerns medier teorin som en legitim oro och ett samhällshot, ofta genom statistiska vantolkningar, censurargument och anti-etablissemangsretorik som underminerar förtroendet för etablerade medier och myndigheter.

Uppsatsen belyser därmed mediernas dubbla roll i det offentliga samtalet, både som potentiella spridare av problematiska narrativ och som grindvakter som kan synliggöra och bemöta dem. I en tid präglad av desinformation, polarisering och växande antidemokratiska krafter bidrar studien till en viktig diskussion om mediernas ansvar, pressfrihetens betydelse och hur extremistiska idéer kan få legitimitet i den offentliga debatten.

Amanda Stenberg

Amanda Stenberg har tilldelats en av utmärkelserna för läsåret 2024/2025 för texten:
”From Fringe to Front Page. The Great Replacement Conspiracy Theory in Swedish News Media”

Motivering

Denna materialomfattande och grundligt klarläggande uppsats visar övertygande och väldokumenterat på hur ett begrepp/tankemönster som “folkutbyte” planteras och tar plats i den samhälleliga diskursen, används som politisk polarisering och skapar konspirationsteorier, och den visar tydligt medias roll och ansvar i sammanhanget.

Vad skulle Torgny Segerstedt ha skrivit IDAG?

Vår tid behöver i sanning skribenter med det civilkurage, den moraliska ryggrad och den skarpa formuleringsförmåga som kännetecknade Torgny Segerstedt. Under hans många år som huvudredaktör för Göteborgs Handels-och Sjöfartstidning var ett av hans viktigaste textformat den återkommande IDAG-spalten som tillkom för exakt 100 år sedan.

I år fyller Stiftelsen till Torgny Segerstedts Minne 30 år. Vi vill att vår trettionde årsskrift ska markera detta genom texter som speglar dagens konflikter och hoten mot demokrati och yttrandefrihet.

Vi har därför bett några samtida skarpa pennor skriva var sin IDAG-text för vår årsskrift. Detta för att i Segerstedts anda spegla någon av dagens konfliktytor.

IDAG

Krig och fred

Det enda vi har lärt oss av historien tycks vara att vi inte lärt oss någonting av historien.

Jag har i frustration kommit fram till denna slutsats efter många års arbete kring krig och fred.

Under tiden i FN har jag medlat i flera krig. Sällan har jag kunnat identifiera någon klar segrare. Oftast har jag bara sett illa tilltygade och länge bittra förlorare.

Dessa hågkomster av nöd och död har lett mig till den enkla och sorgliga slutsatsen att krig helt enkelt är en dålig idé, krig är ett misslyckade projekt.

Det finns undantag

Krig i självförsvar eller när FN:s säkerhetsråd beslutar om militära insatser. Att Nazi-Tyskland besegrades med militär makt var nödvändigt. Och att koloniala välden till slut vältes över ända av befrielserörelser var del av en historisk process.

När jag ser tillbaka på krig under min livstid handlar de nästan uteslutande om felbedömningar, misstag och felsteg.

Exemplen är många:

- USA:s krig i Vietnam med enorma förluster av människoliv, miljöförstöring och spridning till grannländer

- Sovjetunionens militära äventyr i Afghanistan med förödande krig och ett förödmjukande uttåg – liksom för USA många år senare
- USA:s attack mot Irak som slutade med ett land i kaos med terrorvälde – och sår som är oläkta än idag.

På nära håll har vi den ryska aggressionen mot Ukraina – ett krig som enligt Kreml skulle avslutas efter en vecka men som nu är inne på sitt femte år. Ett krig som lett till fruktansvärt lidande, massiv förstörelse och ett existentiellt hot mot europeisk säkerhet och demokrati.

På nästan lika nära håll ser vi det okontrollerade våldet från alla sidor i Mellanöstern. Israel hävdar överlägsna militära segrar. Men sällan har Pyrrhus-segrar varit en mer relevant term för dessa krig. Förstörelsen i Gaza är apokalyptisk, bosättarvåldet på Västbanken är otäckt växande och tvåstatslösningen för Israel och Palestina är alltmer avlägsen.

Libanon utsätts återigen för massiva angrepp av Israel med nöd och flyktingmassor i oändligt följe.

I skrivande stund vet vi inte hur USA:s och Israels krig mot Iran ska sluta.

En sak vet jag om USA:s beslut att ställa sig bakom Netanyahus krigsplaner mot Iran. Trump hade föga insikt om Irans historia och geografi. En totalitär hårdför stat som genomlevt åtta års krig mot Irak också med kemvapen. Och med det trånga Hormuzsundet som lätt kan kontrolleras från Iran med kända allvarliga konsekvenser för världshandel och världsekonomi. Redan idag kostar kriget en miljard dollar varje dag.

Allt detta för att i sorg konstatera våldets och krigets destruktiva och fåfänga metod att vinna makt och inflytande.

Vi har sett en brutalisering av internationell politik som uppmuntrat främst Ryssland och USA att skapa egna intressesfärer som ytterst kan leda världen till djungelns lag.

Offer på denna väg har blivit förhandling, medling och diplomati liksom ett starkt försvagat FN och internationellt regelsystem.

Folkrätten är den första försvarslinjen för små och medelstora stater – majoriteten av FN:s medlemmar. Om inte FN:s säkerhetsråd med sina fem permanenta medlemmar kan leva upp till ansvaret för internationell fred och säkerhet måste FN:s generalförsamling och en stark generalsekreterare – gärna en kvinna nästa gång – fylla det vakuum av maktlöshet, oro och frustration som vi alla nu kan se omkring oss i världen. ”We the Peoples of the United Nations” med FN-stadgans inledande ord.

Även varje enskild medlemsstat i FN har ett ansvar att stå upp för folkrättens principer och vara aktiv i arbetet för fred, utveckling och mänskliga rättigheter.

Här har länderna i Europa och Norden en särskild roll att spela.

Jan Eliassson

Gästprofessor 2008/09
Segerstedtföreläsare 2003

IDAG

De intellektuellas svek i upprustningsfrågan

Allt annat än lagom – det var försvarsmaktens budskap i den nya reklamfilm som i somras rullades ut till svenska folket, och kanske särskilt till unga människor på Tiktok. Ibland såg jag filmen i en reklamkanal medan jag satt och väntade på någon match i fotbolls VM. Det ska helt enkelt rustas utan helvete med alla nya pengar som kommit och svenska försvaret ska inte bli något mesigt lagomförsvar.

När filmen släpptes frågade jag mig hur budskapet egentligen ska uttydas: ska vi ha svenska kärnvapen? Personminor?

Jag hade nog väntat mig att fler skulle reagera på försvarets reklamfilm. Svenska Freds gjorde det och säkerligen några till. Men i stort sett: tystnad. Och denna tystnad i rustningsfrågan är nu så avgrundsdjup att jag ibland tänkt i termer av att det som nu pågår inför våra ögon är ett de intellektuellas svek i frågan.

Också på vänsterkanten. När Jacob Wallenberg dyker upp i en vida spridd vänsterpodd – Starta pressarna – får han inte en enda fråga om vapenexport eller om på vilket sätt svenskt Natomedlemskap gynnat SAAB. Och jag menar ju att även de som säger ja till den massiva militära upprustningen – ja, jag lyssnar på deras argument – också har ett moraliskt ansvar för att den ambitionen inte ska dränka allt vad diplomati och fredsarbete heter.

I dessa yttersta tider har även följande tankefigur fått spridning: Skulle det bli vapenvila/fred i Ukrainas kommer Ryssland ofelbart att vända sina kanoner och robotar mot Väst. Alltså: Kriget måste fortsätta!

På kultursidor har traditionellt allt slags vapenskrammel bemötts med kritik och förlöjligande – men inte längre. En svensk kultursida tiger. Man får vara tacksam för att åtminstone DagensETC jobbat hårt för att upplysa allmänheten om svenska försvarets inköp av reaktionären och techlorden Peter Thiels Palantir. Men det är ett undantag. Den som kritiserar militariseringen går idag mot strömmen, ja känner faktiskt av en stor – ensamhet. Jag hittar inget bättre ord.

Borgfred råder i politiken. Och här skulle man kunna tala om en tickande bomb som är allt annat än lagom, en bomb placerad mitt i svensk politik. Hittills har ju ökande försvarssatsningar finansierats via lån – ökad statsskuld – men dagen närmar sig då dessa kostnader istället ska ingå i den vanliga budgeten. Inget parti vill prata om detta, möjligen med undantag för Moderaterna som sneglat på t ex minskat bistånd som lösning. Vad är det för välfärd som måste stryka på foten när försvarskostnaderna flyttar in i den reguljära budgeten?

Men i Sverige och över hela Europa kommer de ökande försvarskostnaderna att till slut gå ut över vanligt folks levnadsstandard och därmed troligen göra fler väljare mottagliga för högerpopulistiska budskap när välfärden urholkas.

Nej, jag har inga illusioner om att militariseringen ska ställas under verklig debatt inom överskådlig tid. Ryssen är oberäknelig, så är det. Putin bedriver ett imperialistiskt krig mot Ukraina som på senare tid lyckats svara militärt långt inne i Ryssland. Men folk dör hela tiden i detta krig, djupa sår i det civila samhället kommer inte att läkas på generationer, och det mest slående de senaste fyra åren är trots allt att praktiskt taget inga allvarligt menande diplomatiska medlingsförsök pågått.

I stället har vi sett utrop som Köp! Köp! från europeiska statsministrar som vill skaffa mer vapen och vi har sett ett slags militaristisk ideologi bli mer eller mindre självklar i internationella sammanhang. Trump och Netanyahu litar långt mer på sina militära styrkor än något annat och det världssamvete som stavas folkrätt betyder mycket litet i deras överväganden.

Allt annat än lagom är det stridsrop som nu ekar över världen. Det dränker satsningar på grön omställning, försvagar på sikt miljörätten och dränker den idé om diplomati och förhandlingar som trots allt har existerat sedan andra världskrigets eller åtminstone kalla krigets slut.

Jag menar att vi bevittnar ett de intellektuellas svek när så få tar en debatt om allt detta.

Göran Greider

Frihetspennan 2022

IDAG

Den 21 maj 2026 ägde en omröstning rum i riksdagen som förändrade Sverige i grunden. Den fick själva tanken på vem som är svensk och vem som inte är det att skifta innebörd. Den gjorde ditt eget medborgarskap bräckligare. Ändå uteblev de stora debatterna. Så lätt går det att ändra ett lands självförståelse i grunden: det räcker med en förmiddag.

Jag tänker på den grundlagsändring som Tidöpartierna föreslagit i en proposition och som Socialdemokraterna tämligen förvånande anslöt sig till. De som röstade mot var Miljöpartiet och Vänsterpartiet med Centerpartiet hade reservationer. Vad omröstningen gällde var en första vända för att förändra den svenska regeringsformen, där det slås fast att ingen kan tas ifrån sitt medborgarskap.

Det ska alltså nu bli möjligt – om du har dubbelt medborgarskap och om du begått ”vissa brott”. Det finns anledning att återvända till detta med ”brott som allvarligt skadar Sveriges vitala intressen”. Det slås nämligen inte fast vilka de är.

Varför står det i den svenska grundlagen att ingen ska kunna tas ifrån sitt medborgaskap? Det finns grundläggande historiska skäl till det, som de ansvariga politikerna nu valt att göra sig okunniga om. Så var det något som slogs fast i FN:s Deklaration om de mänskliga rättigheterna 1948: "Var och en har rätt till en nationalitet. Ingen får godtyckligt fråntas sin nationalitet eller nekas rätten att ändra nationalitet." Som historikern Johannes Morsink visat i en rad böcker är punkt efter punkt i

Deklarationen ett försök att skapa spärrar mot de metoder Nazityskland använde mot de medborgare de av etniska eller politiska skäl ville först utesluta ur samhället, sedan deportera och slutligen mörda. Det betyder inte att varje politiskt försök att diskutera eller ifrågasätta Deklarationens skrivningar nödvändigtvis slutar i KZ-läger. Det betyder dock att varje politiker som vill göra det är skyldig att påminna sig bakgrunden till de ord som står där. Förbudet mot att beröva någon dess nationalitet är ett stoppblock mot den taktik som fört låg bakom Nürnberglagarna och sedan den ökända J-stämpeln. Bland de namn som under Nazidiktaturen drabbades av att berövas sitt medborgarskap hittar vi personer som Hannah Arendt, Willy Brandt och Albert Einstein. Det är inte heller en metod som bara Nazityskland ägnat sig åt. Att beröva människor deras medborgarskap och därmed deras nationalitet ar en metod som, användes inom Sovjetblocket. Påminn dig nobelpristagare Aleksander Sozjenitsyn som förklarades som "icke önskvärd" i sitt hemland på grund av vad han skrivit. I det gamla DDR hette det "Aubürgerung". Och poängen är att dessa personer ofta gjort sig skyldiga till brott. Nämligen tankebrott. Att skriva sådant som regimen fann förkastligt. Ett välkänt exempel är trubaduren Wolf Biermann, som 1976 berövades sitt medborgarskap för att ha gett konserter i Västtyskland.

Hela denna förhistoria är nu som bortsopad ur alla politikers och opinionsbildares medvetanden. Poff. Borta.

Jamen, säger Herr Messerschmitt, det gäller ju bara dubbla medborgarskap. Det gäller ju bara vid "brott som allvarligt skadar Sveriges vitala intressen".

Men hela Sveriges riksdag och de stora partierna, inklusive Socialdemokraterna, går med på en grundlagsändring som förmodligen strider mot FNs Deklaration där man går med på en vag formulering om att "brott som allvarligt skadar Sveriges vitala intressen" ska kunna leda till att ditt svenska medborgarskap kan dras in. Vilka brott? Är de av samma slag som Hannah Arendts? Eller

ska vi tänka oss en brottslighet av det slag som Solsjenitsyn eller Biermann ägnade sig åt?

Varje svensk står nu på ett mycket tunnare underlag. Alla dina demokratiska rättigheter är knutna till ditt medborgarskap. Det blev just villkorat. Du är svensk så länge du inte begår "vissa brott". Går denna skrivning igenom under nästa mandatperiod står vi alla på en fallucka.

Ola Larsmo

Frihetspennan 2023
Segerstedtföreläsare 2008

IDAG

”Adam skulle sagt till Eva – vi ska alltid jämställt leva.” står det i den ABC-bok Fredrika Bremerförbundet gav ut vid 100-årsjubileet 1984. Men det sa Adam aldrig och patriarkatet har överlevt i hundratusentals år. IDAG hotar patriarkatet hela världen Några maktlystna män har startat nya krig som ökar död, förstörelse och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn. Att barn ska födas för att dödas är inga hinder. Med sig har patriarkatet ett antal techbolag – ledda av män – som är på god väg att via digitala media och AI bestämma vad vi alla ska se, lyssna till, tänka och tycka med alltfler beroendeframkallande produkter.

Jan Eliasson, en av stiftelsens gästprofessorer, säger ofta att ordet TILLSAMMANS är vackert och borde användas i många sammanhang. Frågan är om det gäller det idoga arbete som kvinnor i drygt 100 år har bedrivit för att få jämlikt inflytande över världens utveckling TILLSAMMANS med män. I världens idag allt färre liberala demokratier synes det vara så att kvinnor – i samarbete med goda män – nått fram till maktens olika ämbeten och fått inflytande genom jämställdhet mellan kvinnor och män. Men detta motarbetas i de stora religioner där kvinnor inte har rösträtt, inte råder över sin egen kropp, inte får utbildning osv. Helt enkelt inte tillerkänns mänskliga rättigheter! Trots att det i FN finns en Kvinnokonvention sedan 2015.

På många platser i världen demonstrerar kvinnor för rättvisa och fred. I Iran myntades KVINNA LIV

FRIHET som kvinnor och män ställde upp för – tillsammans. Men den internationella (kvinno)solidariteten räckte inte till för att backa upp fredsbudskapet. Det är hög tid att alla goda krafter börjar forska om, uttala sig om, diskutera fred och nedrustning – och göra det tillsammans. Kvinnor har utan framgång framfört fredsbudskap ända sedan Fredrika Bremers appell i The Times 1856, den stora världskonferensen för kvinnor i Haag 1915 och den framgångsrika tvärpolitiska insats från Ingrid Segerstedt Wiberg, Alva Myrdal och Inga Thorson i Sveriges riksdag på 1950-talet som ännu hindrar Sverige från att inneha atomvapen.

Världens kvinnor vill ha FRED! Tillsammans med goda män måste det vara möjligt. Vi kan inte se på när så mycket krig och förödelse bara pågår och så många människor lider i det som skulle kunna vara den stund på jorden där vi tillsammans mäklar fred, ger alla kvinnor och barn utbildning och trygghet, bevarar och återställer de resurser vi idag konsumerar i alltför hög fart och skapar FRED. Det finns inga alternativ! Med Elin Wägners ord ur Väckarklocka på 1940-talet: Fred på jorden, fred med jorden och fred mellan människorna.

ELLER skulle jag sluta så här fr o m ”Med Elin ??… ABC-boken avslutar under bokstaven Ö: Öppna sinnet – ömsa skinn. Halva världen – den är Din.”

Monica Påhlsson

En av stiftelsens grundare

IDAG

Barnets århundrade – vart tog det vägen?

Jag tillbringar en del av sommaren nära Ellen Keys Strand vid Vättern. Här levde alltså en av Sveriges få internationellt kända tänkare på äldre dagar. Vad blev det av hennes kanske vackraste idé, den om Barnets århundrade (1900)?

Efter att ha varit de mest utsatta, med hög barnadödlighet, fattigdom och barnarbete skulle det nya seklets unga stå i centrum. Framför allt gällde det fostran och undervisning. Ellen Key ville att ett barn först och främst skulle ges frihet att låta sina egna anlag komma till uttryck och inte stöpas till trista kloner av de vuxna.

Lärande skulle drivas av lust och nyfikenhet. Läraren skulle främst se till barnets egen personlighet. Betyg, aga och bestraffningar skulle avskaffas. Leken var central. Att vara barn var en rättighet.

Vi vill nog gärna tänka oss att Sverige förverkligade barnens århundrade under 1900-talet. Vi lämnade den sexåriga pli- och folkskolan till förmån för en nio-, så tolvårig utbildning. Vi fick barnlitteratur med namn som Astrid Lindgren och Lennart Hellsing, Barnens brevlåda i radio, Vilse i pannkakan och andra märkvärdigheter i barn- TV. Barnaga kriminaliserades, men först 1979. Skolagan 1958.

I låg barnadödlighet är Sverige världsledande. Och svensk skola var en gång bland de främsta.

Men hur är det idag? Många barn mår inte särskilt bra. Bokstavsdiagnoserna har mångdubblats, att många tycks obefogade gör inte saken bättre. Friskolan segregerar och sänker skolans samlade förmåga. Vi tycks oförmögna att skydda barn från de förgörande krafter som ryms i våra telefoner. Vi undrar över läsförmåga och allmänbildning.

Våra fängelser, numera en svensk tillväxtbransch, ska enligt 2020-talets planer, fyllas av barn. Vi spärrar alltså in brottsoffren. Och betygen är kvar, viktigare, värre och falskare än någonsin.

Sverige tog motvilligt och långsamt Ellen Keys vision på allvar. Vår klokhet räckte en generation eller två.

Någon verkar ha bestämt att vi ska leva i barnmisshandelns århundrade. Vad skulle Torgny Segerstedt ha tyckt om det?

Sverker Sörlin

Föreläsare på DELSscenen, Bokmässan 2025

IDAG

”Jag är inte rädd för döden”, ska författaren Mark Twain en gång ha skrivit. ”Jag var död i miljontals år innan jag föddes och upplevde inte det minsta besvär av det.”

Är det så också med demokratin? Var dess stund på jorden bara en kort parentes i mänsklighetens historia? Är det som vi nu bevittnar förberedelserna för dess begravning?

Jag brukar vid dessa dystra tankar åkalla Ture Nerman. Han var under andra världskriget redaktör för den antinazistiska tidningen Trots allt! och tillsammans med Torgny Segerstedt en av dem som tydligast fick erfara konsekvenserna av ett samhälles tillbakagång till det auktoritära urtillståndet.

”Det är tydligen meningen, att mänskligheten ska ha stryk på riktigt den här gången, demokratin drivas till sina sista försvarspositioner, friheten gastkramas och humaniteten pressas till botten av sina reserver”, skriver Ture Nerman i Trots allt! den 15 juni 1940. Det är när Holland, Belgien och Paris har fallit för de nazistiska horderna, de allierade har flytt övermakten vid Dunkerque, pakten mellan Stalin och Hitler förefaller orubblig.

”Så svart, så hopplöst har det väl inte sett ut i världen sedan de medeltida hunnerna med kända medel vidgade sitt livsrum”, fortsätter Nerman. ”Man kan tappa hoppet. Man gör det i växande grad. Människorna faller undan, dels i beundran för våldets fina teknik, dels i förlamande känsla att mot denna teknik hjälper ingenting.”

De stämningar Ture Nerman beskriver känns kusligt välbekanta i vår tid, då demokratin tycks väja undan för en kombination av rå högerpopulism och nihilistisk techoligarki. Allt fler gränser överträds och en inverterad moral tar form, där rätt blir fel och den starke sparkar på den svage – och visar att han njuter av det. Vädjanden om barmhärtighet hånas och smutskastas. Ture Nerman sammanfattar känslan med spöklik precision: ”De tarvliga, onda, perversa människorna flyter opp ur bottenslammet i våldets och ondskans segertider.”

Nyckelmeningen i Ture Nermans text från 1940 handlar dock om hur man mot detta andliga tyranni bjuder motstånd: ”Men hur genialt ondskan än organiserats, hur förkrossande den än går fram, hur mänsklighetens trupper än måste vika – en dag vänder det”, skriver han. ”Nedpressade i djupet arbetar de goda, de hederliga och sunda människorna.” Han avslutar med en maning till okuvlig försvarsberedskap: ”Ingen defaitism, ingen modlöshet!”

Bland annat tack vare personer som Ture Nerman visade sig ryktet om demokratins död den gången betydligt överdrivet. Det kan ske igen. I en av sina romaner låter Mark Twain huvudpersonerna Tom Sawyer och Huckleberry Finn vara med om sin egen begravning, sedan de rymt och antagits vara drunknade. De möter en proppfull kyrka, där prästen talar så hänfört om de bortgångna gossarnas underbara egenskaper att begravningsgästerna får dåligt samvete över att de dittills endast kunnat se pojkarnas brister och fel.

På det sättet blir begravningsakten ett slags pånyttfödelse. Begravningsgästerna är efteråt överens om att de nästan skulle vilja bli ”lurade” en gång till, om så bara för att få höra hymnerna sjungas igen med en sådan inlevelse och kläm.

”Detta”, tänker Tom Sawyer innan han livs levande ger sig tillkänna i altargången inför den häpna församlingen, ”var det stoltaste ögonblicket i hans liv.”

Björn Wiman

Årsmötestalare Vänföreningen 2018

IDAG

Det går inte att skilja det förflutna från nuet eller nuet från det förflutna. Våldsamma händelser, politiska beslut, erfarenheter av krig och flykt dröjer sig kvar och påverkar långt efter att de ägt rum. För att skriva om det vi kallar ”idag” måste jag därför söka upp den ömtåliga tiden efter det andra världskriget, då vårt nu uppstod. Miljontals människor, soldater, civila, barn kvinnor och män, är döda och Europas civilisationen är delvis förstörd, och just därför ägnar människor runt om i världen ägnar sitt liv åt att förändra världen till det bättre. Deras hopp om framtiden är omätbart och omöjligt att hejda eftersom det fötts ur det rasistiska våld och den brutalitet som är en konsekvens av nazisternas ideologi.

Den polskjudiske juristen Raphaël Lemkin kämpar för att folkmord, ett nytt brott som han själv definierat, ska bli en accepterad del av internationell rätt. Han ger upp arbete och vänner för att dag efter dag gå till FN-huset i New York och övertyga det ena landet efter det andra om att detta brott är absolut nödvändigt för att rädda mänskligheten från sig själv. Idag tycks vi ta brottet för givet och tro att varje gång en stat avsiktligt vill utplåna ett folk är det självklart att detta brott begås. Så var det inte när turkarna mördade en miljon armenier 1915 eller under nazisternas folkmord av Europas judar och romer men tack vare Lemkins ensamma kamp, som till slut tog död på honom, kan vi utkräva ansvar för dagens fruktansvärda mord på mängder av människor.

Mängder av politiker, poeter och uppfinnare, religiösa och ateister arbetar med att säkerställa att inget liknande det som nyss ägt rum någonsin ska kunna hända igen.

Skapelsen av staten Israel är en del i denna process – men också ett sätt för Storbritannien att bli av med det problemfyllda uppdraget att förvalta Palestina för FN:s räkning. Efter kriget härjar judiska terrorister parallellt med arabiska terrorister, båda riktar sina attacker mot de brittiska kolonisatörerna och samtidigt pågår Nakba, fördrivningen av palestinierna från deras hem och mark. På FN:s uppdrag arbetar en delvis inkompetent samling människor med att lägga grunden för statens Israels tillblivelse. Resultatet av deras misslyckande lever vi med idag.

Efter kriget erfar filosofen Simone de Beauvoir sitt livs stora kärlek och som ett resultat börjar hon skriva den bok som ligger till grund för vår tids feminism, ”Det andra könet”. Det är nu jihadismen omstöps till den form vi känner idag, då terrorister gör sig själva till vapen och utför attacker där de själva dör. Det är nu idén om en vit västlig hemisfär utan svarta, muslimer och judar, växer sig stark igen, bara två år efter att alla trodde att vit-makt-ideologin hade utraderats en gång för alla. Och det är nu som vår tids konstnärer försöker gestalta det som inte längre existerar, själva tomrummet efter de mördade och brända, och därmed skapar en ny dimension av konst.

De friheter och rättigheter som vi ibland tar för givet, skapades av människor som var säkra på att världen kan förbättras, och som insåg att just deras hopp och deras insatser var det enda möjliga svaret på ondskan och barbari. Vi behöver påminnas om allt det – nu mer än någonsin.

Elisabeth Åsbrink

Frihetspennan 2017

Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne

Stiftelsen bildades 1996. Stiftelsens ändamål är enligt dess stadgar att främja tvärvetenskaplig forskning inom bland annat samhällsvetenskap, juridik, ekonomi och journalistik som syftar till att stärka grundläggande demokratiska värden i form av tanke-, åsikts-, yttrande- och religionsfrihet och därigenom motverka sådana strömningar som undergräver dessa demokratiska värden och som bland annat kommer till uttryck i förföljelse av oliktänkande, våldshandlingar och rasism. Styrelsen får också på annat sätt främja ovan angivna ändamål.

Under 2025 har stiftelsens styrelse haft följande sammansättning:

Ordinarie ledamöter

Anna Skarhed (ordförande)
Ulla Berglindh (vice ordförande)
Lave Beck-Friis
Erik Blix
Stefan Eklund
Anders Franck (till och med oktober)
Kjell Åke Hansson
Fredrika Lagergren Wahlin
Ingrid Lomfors

Suppleanter

Sarah Britz
Gunilla Ivarsson
Sara Stendahl

Stiftelsesekreterare

Deta Kinding

Senior rådgivare

Maj-Britt Anckar

Vänföreningen till Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne

Vänföreningen bildades år 2000. Föreningens främsta uppgift är enligt stadgarna att stödja Stiftelsen Torgny Segerstedts Minne. Stiftelsens ändamål är att stärka grundläggande demokratiska värden i form av tanke-, åsikts-, yttrande- och religionsfrihet. På så sätt motverkas strömningar som bland annat kommer till uttryck i förföljelse av oliktänkande, våldshandlingar och rasism. Stiftelsens ändamål kan också främjas genom att vänföreningen genomför informationsinsatser och aktiviteter i Segerstedts anda samt samlar in medel till stiftelsen.

En viktig uppgift är att rekrytera nya medlemmar, och att hålla medlemmarna informerade om vad som händer i Vänföreningen och i Stiftelsen.

Under 2025 har vänföreningens styrelse haft följande sammansättning:

Ordinarie ledamöter

Magdalena Rönström (ordförande)
Helena Baude
Mia Couture
Susanna Glenndahl Thorslund
Urban Strandberg
Heli van der Valk
Kristian Wedel

Suppleanter

Stig Fagerståhl
Inger Ljung

Valberedning

Ingrid Thulin (sammankallande)
Elisabet Litsmark Nordenstam
Gunilla Ivarsson

Stiftelsens och vänföreningens aktiviteter verksamhetsåret 2025

Den 5 maj

Den 5 maj högtidlighölls Pressfrihetens dag. Temat var ”Vem bär ansvaret för de hårda orden?” där fokus låg både på Sverige och på USA. Evenemanget arrangerades tillsammans med Journalisthögskolan (JMG) vid Göteborgs universitet, studentföreningen Gaudamus, Göteborgs-Posten (GP) och Pressbyrån. Förutom Linnea Ullmans direktrapport från USA, bestod panelen av Åsa Wikforss, professor, Jonas Hinnfors, professor, Emanuel Karlsten, medieexpert, Cecilia Malmström, f.d. EU-kommissionär, Britt-Marie Mattsson, GP:s USA-kommentator, och Mathilda Åkerlund, forskare vid JMG. Kristian Wedel var moderator.

Den 8 maj

Den 8 maj avhölls den årliga Segerstedtföreläsningen i Torgny Segerstedtsalen på Göteborgs universitet. Inbjuden talare var Johan-Mathias Sommarström som talade om sina erfarenheter av yttrandefriheten i länder där han verkat som utrikeskorrespondent. Han presenterade också sin bok ”Det var där vi mötte mörkret” med underrubriken ”Israel och Gaza – från två sidor av ett krig”. Samtalsledare var Erik Blix.

13 juni

I samband med skolavslutningen den 13 juni delades språkstipendier ut till 20 åttondeklasselever på Nytorpsskolan, Lundbyskolan, Vättleskolan och Lövgärdesskolan. Stipendierna innefattade bokpremie, diplom, biljetter till Bokmässan samt en inbjudan att åka till Värmlands Bokfestival i november. Stipendiaterna väljs ut av skolornas lärare och är elever som gjort stora framsteg i svenska språket utan att ha det som modersmål. Stipendierna möjliggjordes genom ett generöst bidrag från Willinska Stiftelsen.

25 – 28 september

Den 25 – 28 september ägde Bokmässan rum på Svenska Mässan. Stiftelsen och Vänföreningen bemannade tillsammans en monter, som delades med Mediehistoriska Föreningen. Som medlem i De litterära sällskapen i Sverige (DELS) hade vi tillgång till deras gemensamma scen. På denna scen presenterade Stiftelsen anföranden av Håkan Lindgren, Sverker Sörlin, Ulla Berglindh och Monica Påhlsson.

4 november

Den 4 november mottog journalisten Jan Scherman Frihetspennan 2025 vid en ceremoni i Torgny Segerstedtsalen, Göteborgs universitet. Stiftelsens motivering löd: Jan Scherman har under sin karriär som publicist alltid varit en förkämpe för klassiska journalistiska ideal: saklighet, integritet och ansvarsutkrävande. Han har dessutom de senaste åren, som filmare, talare och skribent i Torgny Segerstedts anda, fört en allt ihärdigare kamp för den hotade demokratins fortlevnad. För denna livslånga gärning får han 2025 års frihetspenna. Stiftelsen delade vid samma tillfälle ut stipendier och diplom till fyra studenter för akademiska uppsatser på C- eller D-nivå, som bidragit till kunskap inom områden som demokrati, yttrandefrihet, mänskliga rättigheter, religionsfrihet och civilkurage.

Årets stipendiater var Lisa Kronestedt, Nathalie Fathejalali, Amanda Stenberg, Nevin El Dakkak och Kristoffer Kirner. Bland åhörarna fanns några av de elever som i juni fått ett språkstipendium.

7 – 8 november

Den 7 – 8 november deltog Stiftelsen och Vänföreningen med en monter i Värmlands Bokfestival i Karlstad. Ulla Berglindh höll ett föredrag om Torgny Segerstedt – Karlstadspojken som blev göteborgsikon och Sveriges samvete.

21 november

Den 21 november överräckte Erik Blix 2024 års frihetston till musikern Sara Parkman. Det skedde i samband med att hon hade en konsert i Domkyrkan. Stiftelsens motivering löd: Med rötterna i fäbodvallen och med en röst som rör sig fri och obunden över gränser och mellan genrer bär hon med kraft, övertygelse och skärpa bud om vårt behov av tro och andlighet i en sekulär tid. För sitt tydliga ställningstagande för alla människors lika värde och för en banbrytande musikalisk förnyelse tilldelas artisten Sara Parkman 2024 års frihetston.

Frihetspennan

1996 Jesús Alcalá
1997 Astrid Lindgren
1998 Arne Ruth
1999 Anna Christensen
2000 Åke Pettersson och Anders Brunkert
2001 Mehmed Uzun
2002 Cordelia Edvardson
2003 Eva Moberg
2004 Göran Rosenberg
2005 Cecilia Uddén
2006 Bo Strömstedt och postumt till Anna Politkovskaja
2007 Stiftelsen Expo
2008 Stig Fredrikson
2009 Randi Mossige-Norheim
2010 Åsne Seierstad
2011 Tom Alandh
2012 Dilsa Demirbag-Sten
2013 Maciej Zaremba
2014 Lena Sundström
2015 Niklas Orrenius
2016 Gabriel Byström
2017 Elisabeth Åsbrink
2018 Gellert Tamas
2019 Hédi Fried
2020 Per Svensson
2021 Stina Oscarson
2022 Göran Greider
2023 Ola Larsmo
2024 Anita Goldman
2025 Jan Scherman

Segerstedtsföreläsningen

1997 Ingrid Lomfors
1998 Bo Rothstein
1999 Pär-Arne Jigenius

2000 Eva Stohlander Axelsson
2002 Lennart Koskinen
2003 Jan Eliasson
2004 Föreläsningen ställdes in
2005 Ingmar Karlsson
2006 Kenne Fant
2007 Föreläsningen ställdes in
2008 Ola Larsmo
2009 Sture Linnér
2010 Walburga Habsburg Douglas
2011 Erik Rudeng
2012 Olle Wästberg
2013 Cecilia Malmström
2014 Henrik Arnstad
2015 Ulla Carlsson
2016 Anders Johnson
2017 Margot Wallström
2018 Anders Danielsson
2019 Johan Lagerkvist
2020 Omi Söderblom
2021 Patrik Hermansson & Jenny Strindlöv
2022 Christian Catomeris
2023 Inga-Britt Ahlenius
2024 Ingrid Carlberg & Henrik Berggren
2025 Johan-Mathias Sommarström

Frihetstonen

2009 Föreningen Music Against Violence i Göteborg
2010 Gestaltensemblen
2013 Romska Musiksällskapet
2014 Rickard Söderberg
2015 Laleh
2019 Maxida Märak
2020 Jason ”Timbuktu” Diakité
2021 Dream Orchestra & Ron Davis Alvarez
2022 Eva Dahlgren
2023 Mikael Wiehe
2024 Sara Parkman

Gästprofessuren

Läsåret 2003/2004	Asbjörn Eide
Läsåret 2004/2005	Rhoda Howard-Hassman
Läsåret 2005/2006	Michael Freeman
Läsåret 2007/2008	Brian Palmer
Läsåret 2008/2009	Jan Eliasson
Under år 2010	Bengt Göransson
Läsåret 2011/2012	Anne Orford
2014	Hans Joas
2015	David Altman
Läsåret 2016/2017	Sami Adwan
Läsåret 2019/2020	David Schneiderman
Läsåret 2023/2024	Leora Bar-el
2024	Stephen Zunes

Vänföreningens årsmötestalare

2003	Karl-Erik Gustafsson
2004	Asbjörn Eide
2005	Ingmar Karlsson
2006	Siewert Öholm
2007	K.G. Hammar
2008	Lars Bäckström
2009	Claes Eriksson
2010	Bengt Göransson
2011	Daniel Poohl
2012	Elisabeth Åsbrink
2013	Jan Scherman
2014	Thomas Hammarberg
2015	Majgull Axelsson
2016	Ulrika Knutson
2017	Anders Rydell
2018	Björn Wiman
2019	Jila Mossaed
2020	Cecilia Malmström